

Vedere din Calea Văcărești, colț cu Strada Brumărel, spre Strada Labirint. Zona era în curs de demolare în toamna lui 1985.

Calvarul Bucureștiului – atît cît se poate vedea

Mai bine de douăzeci și cinci de ani am mers zilnic la serviciu cu tramvaiul 17 din Șoseaua Giurgiului pînă la Biserica Sf. Gheorghe și înapoi. M-am atașat repede de acest traseu și am căutat să-mi imaginez cum va fi fost în vremurile lui bune, pline de viață. Șoseaua Giurgiului, Calea Șerban Vodă, Strada Lînăriei, Calea Văcărești, Piața Căuzași, Piața Sf. Vineri, Piața Sf. Gheorghe – o excursie cotidiană, cu nostalgia Bucureștiului de odinioară, în căutarea unui farmec din care rămăseseră încă destule semne. Îmi erau familiare casele pierdute în verdeață, cu arhitectura lor de sfîrșit de secol XIX și început de secol XX, acele fațade cu ferestre la fața zidăriei și obloane de lemn înțepenite de timp și ploii. În zilele fierbinți de vară, îi invidiam pe proprietari pentru umbra curții, gîndindu-mă la dogoarea din apartamentele de la bloc. Știam că avea să vină o vreme cînd vor dispărea, era inevitabil, dar, în egoismul meu, aș fi vrut să le păstrez într-un muzeu, sub un clopot de sticlă. De la Sf. Gheorghe mergeam pe jos, pe Calea Moșilor, pînă la Rondul lui Pache Protopopescu, la intersecția cu Bulevardul Carol I. Mai parcurgeam astfel un traseu din vechiul București, cu hanuri abandonate, lăsate să cadă singure, cu imobile impozante și curți spațioase. Și totuși, niciodată în atîția ani nu mi-a trecut prin minte că umblu prin « Bucureștii ce au fost ».

Totul a început cu anunțul din 12 martie 1985 despre « Planul de sistematizare a Municipiului București ». Ce om cu mintea întreagă și-ar fi închipuit atunci că avea să dispară o cincime din oraș, poate tocmai partea cea mai impregnată de istorie? Acea nefericită dată ar merita să fie botezată « Ziua calvarului Bucureștiului », spre îndurerată aducere-aminte. La scurt timp după acel anunț, am început să aud că pornise demolarea colo și

colo. Mai văzusem demolări de locuințe insalubre, dar demolările acestea se extindeau și păreau deja un tăvălug de neoprit. Nu-mi venea să cred: la Biserica Mihai Vodă, la Izvor, la Spitalul Brîncovenesc, distrugerea furibundă îți îngheța sufletul cu violența ei.

Demolările începuseră, de fapt, în 1984, cînd, de Paști, la 22 aprilie, am făcut primele fotografii, crezînd că era vorba de un caz izolat și nebănuind ce avea să urmeze. Drumul meu cu tramvaiul 17 trecea prin Piața Căuzași, pe care o cunoșteam bine pentru că mare parte din copilărie mi-o petrecusem la verii mei, Lucian și Dan Dihoescu, pe Strada Labirint, la numărul 2. Am văzut cum se evacuează magazinele, cum se golește CEC-ul din colț, umbrit de plopîi imenși. Începusem să fotografiez de cîtva timp și, realizînd la un moment dat ce se întîmplă, nu voiam să scap, pe cît se putea, nimic important. Cum nu sînt bucureștean prin naștere, mă simțeam pățimaș bucureștean prin adopție și sufream cumplit pentru orașul martirizat.

Aveam să aflu curînd că fotografiatul era interzis, dovadă că autoritățile erau conștiente de ce fac. Am fotografiat cu « sufletul », fără vreun permis sau vreo autorizație. Voiam pur și simplu să-mi păstrez amintirile și altfel decît în memorie. Am înțeles ce însemna interdicția de a face poze prima oară pe Cheiul Dîmboviței, lîngă ruinele Institutului Medico-Legal « Mina Minovici », în timp ce încercam să cadrez Biserica Sf. Nicolae Jitniță și Sinagoga Malbim din fosta Piață Căuzași. Era duminică, 13 octombrie 1985, la 8 dimineața. Din senin a apărut lîngă mine un gradat însoțit de doi civili și am fost dus spre lămurire într-un imobil plin de funcționari « civili ». A doua oară, am fost luat de doi civili în pufoaice gri, de șantier, și dus pe Strada Azilul de Noapte, într-o casă banală, « mobilată » cu fișete, scaune și mese de

lucru – fotografiasem demolarea Mănăstirii Mihai Vodă. A treia oară am fost condus, tot de un civil, într-un chip încă mai « ferm », într-o încăpere din fosta Administrație Financiară de pe Chei, în apropiere de Operetă. De fiecare dată am rămas fără filmele pe care le făcusem – o pierdere pe care o regret enorm. Toate aceste hărțuieli nu au făcut însă decît să mă îndîrjească. M-am încăpățînat deci să fotografiez tot ce voiam. Atunci mi se părea că acoperisem totul cu aparatul meu, un Leningrad îndelung folosit. Acum îmi dau seama că aș fi putut fotografia mult mai mult și-mi revin mereu în minte locurile pe care le-am omis...

Părintele I. Severeanu, paroh al Bisericii Mihai Vodă, în ultima iarnă dinaintea demolării ansamblului (foto 10 februarie 1985).

Unele momente m-au marcat pentru totdeauna. În februarie 1985, i-am făcut o fotografie părintelui paroh al Bisericii Mihai Vodă, I. Severeanu, pe podul Uranus, avînd în fundal chiar mănăstirea. Pe 25 februarie 1985, i-am dus, așa cum îi promiseseam, un exemplar din tiraj, iar pe dosul fotografiei mele, părintele mi-a scris : « Amintire din zilele trecutului în așteptarea unui viitor. » Mă gîndesc și azi ce va fi fost în sufletul dînsului atunci... În dimineața zilei de 6 decembrie 1986, pe cînd mergeam spre serviciu, la ora 7, am văzut că pe Calea Moșilor, la numărul 99, erau aduse excavatoare și basculante – semn rău. Se opriseră în fața frumosului imobil construit la începutul secolului XX de Constantin Hamangiu, jurist vestit. Mai tîrziu am aflat că interiorul era decorat cu sobe de porțelan alb și picturi ale lui Nicolae Vermont. Atunci eram fascinat de cele două imense lampioane meșteșugite din fier forjat.

A doua zi, 7 decembrie 1985, nu mai rămăsese nimic din clădire – locul fusese deja nivelat. După o săptămîină, la 15 decembrie, imobilul vecin, care avea și el o frumoasă grădină, era evacuat – locatarii își scoteau lucrurile în curte. Pe casă, tot la 7 dimineața, erau lucrători care scoteau tabla. Cînd am trecut înapoi spre casă, la orele 16, nu mai rămăsese nici o urmă din ce văzusem dimineața. Sinistră eficiență !

Cum doream să fac fotografii cît mai cuprinzătoare, am apelat adesea la bunăvoința unor locatari. M-au înțeles cu toții și m-au ajutat să ajung la etaje superioare – așa se face că am putut lua imagini panoramice spre Spitalul Brîncovenesc, spre Calea Văcărești și cartierul Căuzași, spre Calea Griviței, din blocul care adăpostește și azi Agenția de Voiaj etc. În 2006, încercînd să-mi reconstitui itinerarul din anii grei ai demolărilor, am găsit mai puțină înțelegere. Totuși, o doamnă care locuiește tot în blocul Agenției de Voiaj mi-a permis să fotografiez din balconul său locul viran ce se întinde de la fostul cinematograful Feroviarul pînă în Strada Polizu, un domn polițist (!) mi-a îngăduit să iau imagini panoramice cu Piața Unirii, iar un bătrînel, să urc pe terasa imobilului în care stă pentru a fotografia Calea Moșilor și Biserica Olari. Le mulțumesc aici tuturor.

Știm că demolările din București au oripilat o lume întregă și că protestele, nu puține, au rămas fără rezultat. Disprețul unei minți întunecate, sprijinită de lingușitori și profitori, a sărăcit memoria culturală și istorică a unei capitale și a unei țări. Nu pot decît să sper că această « binefacere » a comunismului – vizibilă în fotografiile din volum – îi va face pe actualii și viitorii bucureșteni mai grijulii cu moștenirea lor, cîtă a mai rămas. Căci existau atunci, cum există și azi, destule ființe luminate, în stare să închipuie planuri de conservare a zonelor cu situri străvechi, a unor grupuri de imobile, a unor străzi care să se constituie în adevărate insule de preservare și restaurare a trecutului, unde localnicul și turistul să-și ofere clipe de liniște, de reverie. Iar în situațiile care impun și demolări, firești ar fi reglementări aducînd amenajări sau construcții ce vizează să păstreze armonia locului. Un prost exemplu este dat în zilele noastre de construcțiile din zona veche a Căii Moșilor, la Biserica cu Sfinți, unde betonul și sticla se ridică la zece metri de un monument istoric.

Vreau să sper că imaginile din arhiva mea le vor aminti celor mai în vîrstă de Bucureștii care a fost cîndva

al lor, iar celor tineri le vor oferi, mai ales prin juxtapunerea de « vechi » și « nou », teme de meditație.

Îi sînt recunoscător familiei mele – și mai ales soției, care a aflat abia după 1989 de cele trei « colocvii » cu autoritățile și ale cărei lacrimi m-au durut – pentru înțelegerea pe care mi-a arătat-o și pentru grija pe care mi-o purta cînd plecam de-acasă cu aparatul de fotografiat asupra mea.

Cristian Popescu

Casă din secolul al XIX-lea pe Strada Cuza Vodă (foto 20 iulie 1985).

« Povara » bunului trecut

Dispariția unui spațiu urban de mari dimensiuni într-un timp foarte scurt – mai puțin decît intervalul de două sau trei decenii atribuit, de regulă, unei generații – are un impact substanțial asupra oricărui oraș, iar consecințele se citesc nu numai în cifre seci și date statistice. Intervențiile brutale din Bucureștiul deceniului nouă ar fi putut fi, desigur, evitate – alte metode și alte proiecte ar fi fost puse în lucru dacă hotărîrile ar fi fost luate de echipe de specialiști, iar nu impuse de o voință « tutelară », cu sprijinul necondiționat al partidului unic. La fel de sigur este faptul că vechimea multora dintre locuințele Capitalei inspira deja inventarieri și reflecții edilitare în 1975, cînd « 54 % din clădiri erau în bune condiții tehnice, iar 10 % într-o avansată stare de ruină ; 36 % erau considerate a se afla în condiții intermediare ». Dintr-o suprafață totală de 9 250 ha, « 650 ha [erau] ocupate de construcții sănătoase, anterioare anului 1943 ; 2 150 ha cu clădiri noi, din 1944-1970 ; 800 ha cu construcții noi, din 1971-1975 ; restul de 5 650 ha erau ocupate de construcții vechi, sub standardele moderne, fără instalații curente ». Datele oficiale indicînd limpede că mai mult de jumătate din aria Bucureștiului suferea de tarele vechinii, specialiștii înclinau fie spre « demolarea radicală, aproape integrală a ariilor urbane actuale și înlocuirea lor prin componente de o concepție, dimensiune și stil total diferite, păstrîndu-se monumente

izolate și alte clădiri », fie spre « păstrarea arhitecturii tradiționale, renovată și completată în mod rațional » (aceste date și citate din documentele oficiale, precum și cele ce urmează se găsesc în volumul acad. Dinu C. Giurescu, *Distrușterea trecutului României*, Editura Museion, București, 1994).

Cutremurul din 4 martie 1977, cu prăbușirea unor imobile centrale, a oferit pe neașteptate pretextul ideal pentru aplicarea primei opțiuni. Demolările și operațiunile de reconstrucție au demarat în cincinalul 1976-1980. « Sistematizarea » radicală s-a desfășurat însă, în etape, între 1984 și 1987. Începutul a fost făcut cu perimetrul delimitat de Dîmbovița, Bulevardul George Coșbuc, Calea Rahovei, Strada Sabinelor, Strada Izvor și Strada 13 Septembrie. Printre case boierești, clădiri publice, biserici, statui etc., « singurele monumente ce au supraviețuit demolării din acest spațiu sistematizat au fost Mănăstirea Mihai Vodă și turnul-clopotniță [...], mutate în 1986 ». În 1985, demolările s-au extins către « Piața Unirii, de-a lungul Dîmboviței [...], Bulevardul Mărășești [...], Calea Dudești și [...] Strada Mircea Vodă [...] și Calea Călărăși ». În 1986, « distrugerile masive au continuat pe latura de est a zonei istorice centrale, între Dristor, Theodor Speranția, Lt. A. Bodea și Rodiei ; [...] de la Calea Dudești (la sud), de-a lungul Străzii Traian, pînă la Calea Călărăși (la nord), avansînd către est spre Popa Nan ». Dar

« sistematizarea din 1986-1987 s-a extins și de la Grozăvești [...], către noua Politehnică, și între Giulești și Crîngași. [...] În 1987 au fost demolate alte arii ale zonei centrale a Capitalei. Din aproximativ 150 de clădiri existente între străzile Știrbei Vodă, Berzei, Virgiliu și Calea Plevnei, numai patru clădiri și o școală au supraviețuit campaniei de demolări din august-octombrie 1987 ». Aria sistematizată ar fi de cca 9 km² (hartă zonei demolate și multe informații despre sistematizare se află în lucrarea arh. Gheorghe Leahu, *Bucureștiul dispărut*, Editura Arta Grafică, București, 1995).

Numărînd doar monumentele dispărute, printre care și destule biserici, și hectarele rase de pe fața pământului pentru a construi Casa Poporului și cartiere de blocuri, mulți – mai ales dintre tineri – s-ar putea întreba dacă nu sînt cumva excesive lamentațiile pe tema Bucureștiului « dispărut ». De fapt, toți ar trebui să știe că au fost privați, prin sistematizare, de un « nucleu dur » : a fost distrus tocmai arealul care omogeniza orașul legînd partea veche de cea modernă, au fost șterse de pe hartă

vechi periferii modernizate, compuse din cartiere de case și vile, care le puteau oferi noilor generații un model de locuire diferit de cel promovat de regimul popular (blocuri și cvartale de locuințe pe verticală). Trebuie să ținem cont și de faptul că populația acestor zone era, la rîndul ei, omogenizată civilizațional, profesional și cultural, aptă să-i integreze în cîțiva ani pe coloniști. Această armonie a habitatului a fost deliberat anihilată și înlocuită cu proiecțiile propagandistice ale ideologiei comuniste. Ruperea de ritm provocată de sistematizare se simte și astăzi în pulsul orașului – aglomerarea umană pare adesea incoerentă în comportament, gusturi și aspirații, toate materializate în atitudini și gesturi divergente, dar și în relația neclară cu spațiul public sau cu micile spații comune. E greu de spus dacă sau în cîte generații va putea resorbi Bucureștiul șocul acestei incoerențe induse forțat...

Adrian Majuru

Fototeca în doi timpi

Celor care vor răsfoi acest album nu le va fi ușor să treacă peste fotografiile locurilor care înseamnă ceva pentru ei. Nu mi-a fost nici mie. Orice bucureștean

Piața Unirii, cu Biserica Sf. Ion Nou înainte de translare (foto 30 septembrie 1985).

matur sau vîrstnic, martor al abrupței schimbări la față a orașului în anii '80, riscă să aibă reacții pătimașe la ceea ce vede. Mai ales că știe cît nonsens a fost în multe demolări, cîtă nedreaptă suferință și ce pierderi irecuperabile au provocat ele, cîte proteste zadarnice au stîrnit. Și știe că atunci, ca și azi sau în urmă cu 70 de ani, Capitala nu ducea lipsă de arhitecți și urbaniști capabili de a propune modificări limitate, mult mai raționale, precum și gesturi de conservare. Problemele au fost mereu, și sînt și azi, la cu totul alte « niveluri » decît cele ce pretind competență și creativitate. Iar la acele niveluri, ideea de patrimoniu – local, național sau universal – și tema spiritului comunitar, dacă au vreun sens, nu se leagă în nici un chip cu responsabilitatea și cu viitorimea. Sîntem, totuși, în stare să ne imaginăm măcar ieșirea dintr-o tradiție fatală.

Sper însă ca generațiile următoare să-și vadă altfel rostul : să-și prezerve, să-și gospodărească și să-și valorifice, cumsecade și cuminte, ce-a mai rămas din straturile de vechime ale Capitalei. Lor le sînt mai cu seamă des-

tinute imaginile reproduse aici, deopotrivă cele « furate », în vremuri de interdicție, de obiectivul lui Cristian Popescu și cele din Bucureștiul de azi, majoritatea din primăvara-vara lui 2006, realizate tot de autor. Juxtapunerea e, sper, grăitoare : oricine poate avea sub ochi cum a fost și ce a devenit un loc în urma unei decizii radicale.

Există însă în volum și câteva pagini ce ies din tipicul dramatic « atunci și acum ». Vedem astfel locuri despre care doar s-a zvonit că urmează să dispară – fotografiate în grabă « atunci » dar și « acum », ele sînt interesante prin puținătatea transformărilor care afectează un spațiu lăsat să viețuiască în legea lui, în cadența banală a timpului. Alte spații au suferit schimbări nefericite dar minore sau, dimpotrivă (ca în cazul Pieței Unirii), unele atît de mari, încît nici un decupaj foto actual nu-i mai poate sugera mare lucru imaginației. Ici-colo, case foarte vechi, ce stăteau să cadă în 1984, au fost recuperate printr-o frumoasă restaurare în ultimii ani ; vedem și imobile ce se tot deteriorează de 20 de ani încoace, riscînd să se întîlnească oricînd cu buldozerul în această epocă de construcție febrilă, deși au nobile certificate și ar merita o soartă mult mai bună. Putem observa și cum unei demolări recente i-a succedat o construcție menită s-o repete în spirit pe cea inițială, dar cu un rezultat cel puțin discutabil. Nu lipsesc nici fotografiile care urmăresc o restaurare îndelungată din anii '80 (ca în cazul Bisericii Sf. Gheorghe) sau remanierea Teatrului Național, dar nici câteva care fixează starea actuală, cu o tristă valoare exemplară, a unui colț din Centrul Istoric. Paginile speciale sînt prezentate pe un fond care sugerează că și conținutul lor diferă de cel al temelor curente, organizate în două registre.

Fiecare temă – care este o zonă a Bucureștiului – se deschide cu un mic text ce rezumă, de regulă, datele cunoscute ale evoluției sale, de la primele atestări pînă spre timpurile în care configurația îi vorbește memoriei noastre. Nu lipsesc sugestii etimologice și informații despre vecinătăți acolo unde ele completează util tabloul. Nici aceste șapouri, nici legendele fotografiilor nu au însă ambiția de a livra o istorie comprimată a Capitalei. Ele nu fac decît să localizeze peisajele urbane pe o hartă și să indice, uneori cu simțirea inspirată de amintiri, trecutul întruchipat în construcțiile eliminate sau îngropat sub ele. Pentru că personajul principal al cărții este fotografia. Nu cea profesionistă, de album, ci colecția de documente vizuale a unui îndrăgostit de București. Din fericire, un om cultivat, care frecventase arhitec-

Strada Sf. Ion Nou văzută din Strada Sf. Nicolae Jitniță (în stînga, gardul palatului Nicolae Mavros) la 11 august 1985.

tura și înțelegea ce vede. Care știa ce impact are o panoramă, cum se clădește imaginea unui edificiu tras în poză, aproape zi după zi, din același loc, sau cît de importante sînt casele de colț într-un oraș mare. Nu o dată, cunoștințele pe care le avea despre clădiri cu pedigree, răspîntii cu povești, imobile cu picturi murale sau cu registre îngălbenite i-au inspirat la timp descinderi în locuri încă neatrinse de excavatoare. Ochiului său îi datorăm și câteva cadre suspendate, în care plutește etern pasul unei femei grăbindu-se undeva, în plin soare... Avînd mijloace tehnice modeste și mult curaj, Cristian Popescu a dovedit și un plus de tenacitate față de cei care au îndrăznit, la rîndul lor, să-și folosească aparatul de fotografiat în zonele amenințate cu dispariția. Nu a putut fixa « totul » pe peliculă, dar cantitatea mare de clișee și diversitatea lor permit o reconstituire substanțială a înfățișării cartierelor pierdute sau aflate și azi în stare de alertă.

București-arhipelag este un volum de autor în sensul deplin al cuvîntului. Au contribuit la îngrijirea lui istoricul Adrian Majuru și editorul, care s-au străduit să contureze cît mai corect cadre și să dea corp unei mărturii adunate cu dragoste și îngrijorare. Nimic din materialul fotografic nu a fost « prelucrat » (recadrat, curățat sau înfrumusețat), pentru ca imaginile să-și păstreze neștirbită calitatea documentară. Fie ca punerea în valoare a acestui minunat corpus de fotografii să le fie de folos tuturor celor preocupați de destinul Capitalei.

Adina Kenereș